

Az *indulatszók* szerepének illusztrálására a gyerekek egy autóbussen lejátsszódó incidenst rögtönöztek (6. oszt. 68. o. 10.). A két szereplő, a *jajgató* és a *mentegetőző* egyaránt – a hang erejének, fekvésének és dallamának változtatásával próbálja mondanivalóját súlypontoszni, érzelmeit tolmácsolni: Így:

„Jaj” (Változatok egy témára.)

– Jaaj, a lábam ..., valaki rálépett! (Erős, majd egyre gyengülő fájdalmas hangon.)

– Jaj, nem akartam! (Középerősen, -magasan.)

– Juuuu, ... csak úgy sajnó! (Középerősen, sziszegőre váló hangon.)

(Egyszerre:) – Jaj! Halkan, sziszegve.)

– Nő haragudj rám! (Magasan, középerősen.)

– Jaaaj! (Halkuló, sóhajtozó hangon.)

– Hátról meglöktek! (Gyorsan, magasan, középerősen.)

– Nem haragszok. Ssssz... (Halkan, sziszegve.) Juuu! (Erősebben.) Jaaj! (Teljesen elhalkulva.)

Kovács Adrienn, Fábíán Katalin Bogoszló, 1977; tanár: Varga Mária.)

Bolyai János Gyakorló Általános Iskola
Magyar Munkaközössége, Szombathely

Anyanyelv hete a gyakorlóiskolában

A Szombathelyi Tanárképző Főiskola Bolyai János Gyakorló Általános Iskolájában kedves, tartalmas és várt hagyománnyá nőtt az anyanyelvi hét eseménysorozata. Tervezői, szervezői, lebonyolítói az anyanyelvet tanító pedagógusok, a díjakról az úttörőcsapat és a szülői munkaközösség gondoskodik.

Az anyanyelv hete tulajdonképpen nem is pontos megnevezése a rendezvénysorozatnak, hiszen ugyancsak többszöröse a hétnek időtartamában is. Már novemberben indul a háromfordulós rejtvényorozat, külön a 3. és 4., külön az 5. és 6., külön a 7. és 8. osztályosoknak.

Az egyik forduló általában totó, melyet nemcsak az erre a célra rendszeresített hirdetőtáblán olvashatnak az érdeklődők, hanem stencillel sokszorosítva kézbe is kaphatnak, akárcsak a többi forduló feladatait. Van a kérdések között irodalmi témájú, pl.: Ki írt Pétorról: 1. Gárdonyi, 2. Petőfi, X. Móra?; Kitől idéztünk: „S mint amely madár van elröppenő félben, / Úgy tett a reménység hervatag szívében”: 1. Petőfi, 2. Arany, X. Váci?; szókinszbővítő, pl.: Mi a *nyoszolya*: 1. terítő, 2. ág, X. heverő?; Mi az *islóg*: 1. lószerszám, 2. lámpa, X. kén-szalag?; Mi a *bakacsín*: 1. katonacsizma, 2. feketé vászón, X. csengettyű?; és van szólásokhoz kapcsolódó, mint pl.: Mi illik a szólásba: „...összehordott”: 1. hetet-havat, 2. kígyót-békát, X. mindenfélét?

Néhány kérdésre a válasz szélesebb irodalmi és nyelvi ismereteket feltételezett, pl.: Mi

a PEN: 1. nemzetközi írószövetség; 2. golyóstoll márka, X. palesztin szervezet?; Mit jelentett a nyelvújításkor alkotott *górugrány* szó: 1. bolhát, 2. fizikai vagy kémiai eszközt, X. kengurut?; Mit jelent magyarul az *eszperantó* szó 1. nemzetközi, 2. reménység, X. mesterséges?

A másik fordulóban olyan feladatok szerepeltek, amelyekre nem kiválasztani, hanem megadni, megfogalmazni kellett a választ. Ezek közt volt néhány szavas választ igénylő, pl.: Melyik írónk melyik művéből váltak ismertté a következő szállóigék: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”; „Kell galuska, Peti fiam?”; „Röhög az osztály” stb., volt nyelvhelyességi hibát javítandó, mint pl. Mit nem tudott a szólásokról az, aki a következőket mondta: Javítsd ki a hibákat! „Tejben-vajban akarják megfürösztetni a vendégeket.”; „Reméljük, hogy helyére billentettük a mulasztásokat.”; sőt olyan feladat is szerepelt, amelyre fogalmazással kellett válaszolni, pl.: *Fordíts magyarról magyarra* – A körzeti iskola úttörőszobájának falait néhány tányér, köcsög és kerámia figura díszíti. Mindenki megcsodálja őket. Egy tanyán élő fazekasmester ajándékozta őket az úttörőknek. – „Fordítsd le” ezt a szöveget a felsorolt stílusrétegek valamelyikének a nyelvére! a) hivatalos nyelvre; b) mozgalmi nyelvre; c) a népmesék nyelvére; d) diáknyelvre; e) tájnyelvre. – Alsóbb évfolyamoknak helyesíráshoz kapcsoltnak: Írj a következő szópárokkal egy-egy mondatot! Olyan mondatokat szerkessz, amelyeknek a végére illik a zárójelben levő

írásjel! Csak a hibátlan helyesírású mondatért kaphatsz pontot. – Foglyuk – fogjuk (.) ; gomblyuk – gombjuk (!) ; sügölyuk – sügójuk (?) ; csuklya – csukja (!).

Volt olyan forduló is, melynek kérdéseit előszörban egy adott könyvhöz kapcsoltuk, pl.: József Jolán: A város peremén, Fekete Sándor: Így élt a szabadságharc költője, Keresztúri Dezső: Így élt Arany János stb.

A feladatok nehézségi fokától függően volt több-kevesebb idejük a gyerekeknek a válaszadásra. A megoldásokat, megfigyeléseket egy ládában gyűjtöttük össze, a határidő lejártá után értékeltük, s az új forduló feladatainak a megjelenésével együtt már azt is kifüggesztettük, ki hány pontot ért el helyes válaszaival. A három forduló összesített pontszámait határozták meg korcsoportonként az első, második és harmadik helyezetter, akik könyvjutalmat kaptak.

Így értünk el tulajdonképpen az anyanyelvi héthöz. Ennek öt napján a nagyszünetben 4-től 8. osztályig „anyanyelvi vetélkedő 5 percben”-t rendeztünk. Ezen a párhuzamos osztályok versengtek 3-3 képviselővel. A „küldötteket” a tanulók választották maguk közül, de volt olyan is, hogy rendhagyó magyarórán a nyelvi és irodalmi játékokban leginkább jeleskedők képviselhették az osztályt. A tízpercekben zajló anyanyelvi vetélkedőket egyenes adásban közvetítette az iskolarádió az egész épületben.

Szükségszerűen villámkérdések, gyors megoldást és néhány szavas válaszokat igénylő feladatok hangzottak el, melyeket azonnal lehetett értékelni, sőt – csokoládéval – díjazni is. Csak néhány példát ezekből a feladatokból:

4. osztályok: regényrészletből a regény címe és írója, mondókából az igék felismerése, a *barikád* szó értelmezése.

5. osztályok: a *bakot lő, a port binti a szemébe* szólások értelmezése, a Magyar Értelmező Kéziszótárból egy-egy címszó értelmezéséből felismerni magát a címszót, és tréfás feladatok, mint pl.: a csupa *ő* és *ó* hangot tartalmazó szinonimával a *máskál* (lödörög), *kicsi* (pöttyöm) vagy a „hogyan mondjuk egyes számban: élnek elemek (élelem) papok írnak (papír)?

6. osztályok: a *füstölög magában, tüvé tesz* és társaik értelmezése, a *megsértődik, megszidják, bejárja a várost* stb. szavak és kifejezések helyettesítése szóval, azonos alakú szavak felismerése a különböző jelentésekből (pl.: *italát és olomgolyócska* = sörét, *lopó és hangtalan-ság* = csend), különböző szavakhoz mint előtagokhoz azonos utótag keresése (pl.: *ablak-*,

macska-, pápa-[szem]; anya-, kutya-, virág-[nyelv]).

7. osztályok: a *kalamáris, sifonér, temperamentum* értelmezése, szóláskeveredés javítása („A gyerek nyúzza az anyja fülét, hogy őt is vigye magával”, „Úgy látszik, egy cipőbe estünk”), azonosan hangzó, de különböző helyesírású szavak írásképeinek és jelentésének magyarázata (*marattok – maradtok, fonnyad – fonjad*), olyan testrészek nevének gyűjtése, melyekben a lakás, az otthon részeinek, tárgyainak a neve is megtalálható (*szájpadlás, szívpitvar, körörmág, kulcsfont*).

8. osztályok: szóláshasonlatok megadott igékkel (*alszik, mint...; iszik, mint...*), szólások értelmezése egy szóval („milyen ember az, aki bal lábbal kelt fel?”), „aki megfogta az isten lábát?”), találós kérdésszerű nyelvi fejtörők („ágról szakadt-e minden ágról szakadt?”), „Jött-e ment-e mindenki, aki jött-e ment-e?”)

Az anyanyelv hetének eseményei közé tartozott a Kazinczy-verseny döntője is. Az üttörő kulturális szemle csapatbemutatójával zártuk az anyanyelvi hetet, ekkor kapták meg a gyerekek az első helyezetteknek járó jutalmakat is.

Esetenként más feladatok megoldását is kértük az anyanyelvi hét versenyzőitől. Irodalmi (fogalmazási) pályázatot hirdettünk, vagy a rajz szakos kolléga közreműködésével plakátokat tervezettünk az anyanyelvi hétre. Volt úgy is, hogy minden osztályban az anyanyelv hetén (általában január utolsó hetében) egy-egy magyarázó nyelvi játékokkal, vetélkedőkkel töltöttünk ki. Ünnepi órák voltak ezek. (Nem mintha ritkaság lenne „hétköznapi” óráinkon is a nyelvi játék, tréfás megoldás, érdeklődést keltő rejtvény).

Gyakorlóiskolánkban az anyanyelv hete tartalmas, értelmes hagyomány. Nemcsak azért, mert a vetélkedők összeállításához a magyar-tanároknak sajátos „önképzést” kell végezniük (forrásaink közül csak a leggyakrabban forgottakat: Grétsy: Anyanyelvünk játéka; Varga: Játsszunk a szóval!; Hernádi: Írjuk, mondjuk helyesen, uő.: Helyesen, szépen magyarul; Lukácsy: Elmés játékok, játékos elmék; Békés: Napjaink szállóigéi), hanem legfőképpen azért, mert újra meg újra ráirányítjuk a figyelmet anyanyelvünk szépségeire, gazdagságára, érdeklődést keltünk, megérettetjük a vele való foglalkozás örömeit. És ezáltal talán több lesz a gyerekek és felnőttek szemében az anyanyelv, mint ami eddig volt: egy a tantárgyak közül.

